

IBN SINO RUBOIYLARI O'ZBEKCHA TARJIMALARINING ASLIYATGA YAQINLIGI

Begimqulova Shohsanam Oriental universiteti
Sharq tillari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

She'r tarjimasining o'ziga xos murakkab jihatlari borki, bunda tarjimon nafaqat so'zma-so'z tarjima qiladi, balki ohang, vazn, qofiya, ayniqsa, muallifning maqsadi – g'oyani boshqa tilda aks ettiradi. olish kerak Shu sababdan ham she'riy tarjima bilan har bir tarjimon shug'ullanmaydi. Ibs Sino ruboiylari tarjimasini ham juda qiyin. Ushbu maqoladan maqsad Ibn Sino ruboiylarining fors-tojik va arab tillaridan o'zbek tiliga tarjimasini murakkabligini ko'rsatish va tarjima jarayonida o'ziga xoslikning saqlanishi tahlilini ko'rsatishdan iborat.

Kalit so'zlar: Ruboiy, she'riyat, tarjimashunoslik, g'oya, o'ziga xoslik, she'riy uslub, mas'uliyat, Sharq merosi.

Annotation

Poetry translation has its own complex aspects, in which the translator not only translates word for word, but also reflects the tone, weight, rhyme, and especially the author's goal - the idea in another language. should get For this reason, not every translator is engaged in poetic translation. The translation of Ibs Sino Rubaiyats is also very difficult. The purpose of this article is to show the complexity of the translation of Ibn Sina's Rubaiyats from Persian-Tajik and Arabic into Uzbek and to show the analysis of the preservation of originality during the translation process.

Keywords: Ruba'i, poetry, translation studies, idea, originality, poetic method, responsibility, heirs of the East.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so'ng, o'tgan yillar davomida tarjimashunoslik xususan, badiiy, tarixiy, tarjima sohasida ham ko'plab ishlar amalga oshirildi va bu davom etmoqda. Tarjimashunoslik murakkab sohalardan biri sanaladi. Lekin ana shu murakkab soha ichida yana bir murakkab yo'nalish borki, bunda nafaqat mehnat balki alohida iste'dod ham talab qiladi. Bu she'riy tarjimadir. Darhaqiqat, she'riy tarjimaning o'ziga xos murakkablik tomonlari borki, unda tarjimon faqatgina

so'zma-so'z tarjima qilibgina qolmay, she'rdagi ohangdorlik, vazn, qofiya va ayniqsa muallif ko'zlagan maqsad – g'oyani boshqa bir tilda aks ettira olishi kerak. Shu sababdan ham she'riy tarjima bilan har qanday tarjimon shug'ullanavermaydi. Lekin shunga qaramay bu soha kun sayin yanada taraqqiy etmoqda va ko'plab shoir tarjimonlarimiz yangidan-yangi she'riy asarlarni kitobxonlarga havola qilmoda.

Ibn Sino ruboiylarining o'zbekcha tarjimalari ham she'riy tarjimaning yorqin namunalari hisoblanadi. Uning ruboiylari fors-tojik va arab tilida bitilgan. Ibn sino ruboiylarida chuqur falsafiy g'oyalar o'rin olgan. Chunki yurtboshimiz ta'kidlab o'tganlaridek “ “Islom olamining eng mashhur faylasufi va qomusiy allomasi hamda insoniyatning eng buyuk mutafakkirlaridan biri” degan unvonga sazovor bo'lgan Abu Ali Ibn Sinoning hayoti va faoliyati avlodlarga alohida g'urur va ehtirom tuyg'ularini uyg'otadi. Ilmiy tadqiqot ishlarini 16 yoshida boshlagan bu ulug' zot o'z umri davomida 450 dan ortiq asar yaratdi. Ularning aksariyati avvalo tibbiyot va falsafa, shuningdek, mantiq, kimyo, fizika, astronomiya, matematika, musiqa, adabiyot va tilshunoslik sohalariga bag'ishlangan”. Albatta Ibn Sino kabi ko'plab buyuk bobokalonlarimizning ilmiy merosini o'rganish biz yosh avlodning oldimizdagi muhim vazifalardan hisoblanadi. Ibn Sino ilmiy merosini, tarjima asarlarini o'rganar ekanmiz, uning ruboiyoti namunalari mumtoz adabiyotimizda, tarjimashunoslik sohasida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ibn Sinoning o'zbek tiliga tarjima qilingan ruboiylarini fors tilidagi asliyati bilan juda yaqin. Tarjimashunos olim, filologiya fanalari nomzodi Ergash Ochilov Ibn Sino ruboiylari tarjimasida ushbu fikrlarni keltiradi: “Muayyan olingan asar bir necha tarjimalarining paydo bo'lishi badiiy tarjima amaliyotida ijobiy hodisa hisoblanadi. Jumladan, o'zbek tilida Ibn Sino ruboiylarining uch tarjima nusxasi mavjud. Dastlab Shoislom Shomuhamedov boshqa she'riy asarlari qatori uning 20ta ruboiysini ham barmoq vaznida tarjima qildi. Bu ruboiylar asliga muvofiq sodda tushunarli, ravon va ta'sirchan tarjima qilinganidan xalq orasida mashhur bo'lib ketdi. Barmoq vaznida tarjima qilinganligi uchun Sh.Shomuhamedov tarjimalari asliyatga mazmun jihatdan muvofiq bo'lsa ham, shaklan farqlanadi. Shundan kelib chiqib, Jamol Kamol Ibn Sinoning 30ta ruboiysini o'z aruziy vazni bilan o'zbek tilida jaranglatdi. Forsiy-arabiy so'z va ibora-izofalar nisbatan bir qadar yuqoriligiga qaramay, bu tarjimalar ham yuksak Sharq she'riyati vorislari bo'lgan didi baland, ta'bi nozik o'quvchilar orasida o'z muxlislarini topdi. Har bir mutarjimning ham buyuk so'z san'atkorlari “panjasiga

panja ur" gisi, ular asarlari tarjimasida o'z qalami kuchini sinab ko'rgisi keladi. Bu yangi tarjimalarga yo'l ochadi. Ushbu satrlar muallifning Ibn Sino ruboiylarining uchinchi tarjimasiga qo'l urishi ayni shu omil bilan izohlanadi. Biz uning 46ta ruboiysini o'z an'anaviy vaznida o'zbek tiliga o'girdik"¹. Tarjima nazariyasidan bizga ma'lumki, bir tildan boshqa tilga tarjimani amalga oshirishda tillar bilan bir qatorda xalqlar o'rtasidagi mushtaraklik ham muhim rol o'ynaydi.

Ibn Sino ruboiylari o'zbekcha tarjimalarining asliyatga yaqinligi ham aynan Sharq she'riyati an'analari, umumiyliklari va albatta asrlar davomida saqlanib kelayotgan turkiy tilli va forsiyzabon xalqlar o'rtasidagi mushtaraklikdadir. Buni quyidagi ruboiylar misolida ko'rib o'tsak:

*Az qa'ri gili siyoh avchi Zuhul
Kardam hama mushkiloti getiro hal;
Berun chastam zi kaydi har makru hiyal,
Har band kushoda shud, magar bandi achal.*

Shu ruboiyning Jamol Kamol tomonidan o'zbek tilidagi tarjimasini:

*Shul hoki siyohdin to avji Zuhul,
Har nechaki mushkilot erur, etdim hal.
Ochdim necha zanjir – zanjiru makru hiyal,
Yechdim necha bir tugun, magar qoldi ajal...*

Ko'rinib turibdiki, forsha ruboiy tarjimasini o'zbek tilida ham xuddi asliyatdagidek. Balki undan ham ortiqroq. Biz bu tarjimani ekvevalent tarjima deb bema'lol ayta olishimiz mumkin. Go'yoki Ibn Sino bir ruboiyni har ikki tilda yozgandek. Har ikkala ruboiyda ham vazn bir xil. Qofiya har ikkalasida: zuhal, hal, ajal so'zlari. Chuqur falsafiy mushohadaga tortuvchi baytlarda yerdan to osmon-u falakkacha bo'lgan masofa qalamga olingan. Shoir ham tabib sifatida, ham islom falsafasi tomonidan ajal yechilmas muammo ekanligini ta'kidlab o'tadi. Asliyatda ham tarjimaga ham shakl va mazmun bir-biridan qolishmaydi.

*Gar boda gahe xuram, nishone xomist,
Var z-on ki mudom may xuram, badnomist.
May shuhu hakim u rind boyad, ki xo'rad,
V-in har se nay, mayxo'r, ki dushmankomist.*

Fors tilidagi ruboiyni o'zbek tiliga tarjimasi bilan solishtiramiz va ulardagi farqli jihatlarini, aslyatga yaqinligini ko'rib o'tamiz.

*Gar bodani goh-goh icharmen - xomlig',
Ammoki mudom ichar esam - badnomlig'.
May shohu hakimu rind ichar ersa, na xush,
Gar boshqasi no'sh aylasa – dushmankomlig'.*

(Jamol Kamol tarjimasi)

Aslyat bilan tarjimani solishtirib ko'rganimizda o'zaro yaqinlikni ko'ramiz. Lekin bu ruboiy yuqorida ko'rib o'tganimizdek aynan aslyat bilan bir xil emas. Chunki vaznda o'zgarish sodir bo'lgan, ruboiylarning hijolari o'rtasida farq hosil bo'lgan. Tarjimada badiiyat kuchliroq ifoda etilgan. Lekin g'oyaviy, mazmuniy jihatdan mukammallikning saqlanishidagi tarjimon mahorati maqtovg'a loyiq.

*Ey nafs, ki bastai hoyu havasi,
Bishtob, ki dar himoyati yak nafasi.
Dunyo matalab, choh macho, ishva mahar,
K-az do'st baroiyu ba dushman narasi.*

*Ey nafs, ki g'arq ayla havoyu havasing,
Zud o'lki, zarur himoyati bir nafasing.
Dunyo dema, molu davlatu ishva dema,
Kim, do'st deb dushmanga o'lasing...*

Har ikkala ruboiyda ham o'ziga xos mukammallikni ko'rishimiz mumkin. Vazn saqlangan holda qofiyalar ham til imkoniyati qo'shimchalariga monand tarjima qilingan: forsiyda *havasi, nafasi, narasi* so'zlaridagi – *i* qo'shimchasiga o'zbek tilida birgina – *ing* qo'shilishi bilan hosil qilingan. Hamma jihatlarini solishtirib ko'rganimizdek aslyat va tarjima o'rtasidagi yaqinlik bir o'qishdayoq yaqqol ko'zga tashlanadi.

*Soqi, qadahi moi maini tu kuchost?
V-on oinai xudoybini tu kuchost?
Hoham ki tahorate diham botirno,
On lo'lashikasta lo'laini tu kuchost?
Soqiy, qadahi jur'ati joning qayda?
Ul oinai nuri jahoning qayda?*

*Sun mengaki, ko'nglimni musaffo etayin,
Taqvoni shikast aylagoning qayda?*

Har ikkala ruboiyda ham vazn to'liq saqlangan. Ma'no jihatdan ham mukammallik saqlangan. Umumiy qilib aytganda asliyat va tajjima bir-biriga juda yaqin. Boshqa ruboiylardan farqli o'laroq, bu ruboiyda radif saqlangan, aynan o'sha ma'noda o'zbek tilidagi so'z bilan ifoda etilgan. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, Ibn Sino ruboiylari tarjimasini mukammal va asliyatga juda yaqin. Deyarli barcha ruboiylarda vazn va qofiyalarning saqlanganligi tarjimon iste'dodining yuksak namunasidir. Ruboiylardagi shakl barchasida –a –a –b –a ko'rinishida. Tarjimashunos olim E.Ochilov aytganlaridek “bugungi kunda Abu Ali Ibn Sino ruboiylarining uch shakli mavjud ekan, ularni inkorning inkori sifatida emas, aksincha, asliyatga ham shaklan, ham mazmunan muvofiq keladigan muqobil tarjima yaratish yo'lidagi intilishlar sifatida baholash kerak.”

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. “O'rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning zamonaviy sivilizatsiya rivojidadagi roli va ahamiyati” mavzusidagi xalqaro konferensiyaning ochilish marosimidagi so'zlagan nutqi// Toshkent oqshomi-2014-y 16-may, 1-bet.
2. Ibn Sino ta'limoti fan taraqqiyotida VII xalqaro Ibn Sino o'qishlari. Ibn Sino ruboiylarining o'zbekcha tarjimalari. - Buxoro, 2013.
3. Abu Ali Ibn Sino. Avchi Zuhul. – Dushanbe, Irfon. 1980.
4. Abu Ali Ibn Sino. Lirikalar (tarjimonlar: Sh.Shomuhamedov, J.Kamol, A.Irisov).
5. Саломов Ф. Тил ва таржима Т. 1966